

fiai információk nem jutnak el a felhasználóhoz, mint pl. hogy 1958: a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társaság tagja, 1988: alelnöke, 1983: a MTA Szegedi Albizottság tagja, 1982: a Móra Ferenc emlékérem, 1988: a Réthy-érem kitüntetettje, 1983: *Az Érem*, 1990: a *Numizmatikai Közlöny* szerkesztőbizottságának tagja. A bibliográfia időrendi fölépítésű. Fő rendezési elve a kronológiai rendszer. Az egyes írásokat tételszámok választják el egymástól (927). A tőle (883) és a róla (884–927) szóló írások folyamatos számozása nem szerencsés megoldás. Hiszen nem lezárt életműről van szó! Helyesebb lett volna nyitva hagyni a primér írások számozását és újrakezdeni a szekunder írások fölsorolását.

Tartalma szerint Kőhegyi Mihály írásainak bibliográfiája 1952–1993 után válogatás a róla megjelent írásokból, majd az összesített mutatóval zárul a kötet, amely egységes betűrendben közli a neveket, címeket és a tárgyszavakat. Dőlt betűvel különbözteti meg a címeket, amit felhasználói szempontból tipográfiaiilag a bibliográfiai fő részben is helyes lett volna alkalmazni, az önálló kötetben megjelent, szerkesztett, sajtó alá rendezett munkáit félkövérrel szedni. Így könnyen kiderülne, hogy utóbbiak száma: 18.

A kötet szerkesztője, Pajor Enikő írja bevezetőjében: „A bibliográfia a teljesség igényével készült, . . .” A következő mondatában az igény-szint ellenkezőjét találjuk: „Tudatosan kihagytam régészeti leletmentéseinek felsorolását, mert ezek közreadása már megtörtént a Banner-Jakabffy bibliográfiákban. . .”, részben más kiadványokban. Jó lett volna ha a kötetcím megfelel tartalmának, hiszen Kőhegyi Mihály szerteágazó munkásságában meghatározó jelentőségű a szarmatakutatás. Az irodalomtörténész helyébe képzelem magam, aki a Kölcsey Ferenc összes munkái című kötetben nem találja nemzeti imánkat, a Himnusz. Néhány példa, hogy a szerkesztő ebben sem következetes: csak hat példát nézzünk meg. Jakabffy Imre: *A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája 1967–1977* (Bp. 1981.) 499, 4309, 4310. tételszáma megfelel a kötetünkben 157, 351, 307. alatt közölt írásoknak, azonban az előbbi 89. és 380. szám alatt leírtak valóban nem találhatók meg a Kőhegyi-bibliográfiában. Évszám-eltérést is találtunk: az előbbi 4731. tételszáma megfelel az utóbbi 204. írásának, csak éppen előbbinél az írás megjelenési éve 1968, utóbbinál 1967. Bocsánatos bűnként

róhatjuk föl a szerkesztőnek, hogy olyan kötetet is Kőhegyi Mihálynak tulajdonít, ami nem az övé: a 709. szám alatti kötetet (*Emlékkönyv a bajai múzeum 50 éves évfordulójára*) a *Magyar könyvészet* címléírása szerint egyedül Merk Zsuzsa szerkesztette, és a megjelenési év sem 1989, hanem 1990. Örömmel fedeztem föl a Kőhegyi Mihályról megjelent írások között B. Horváth István: *Asztás* c. versének címfőlvételét (924. tétel: Bajai Honpolgár. 1991. 3. sz.), ugyanott föltűnő azonban, hogy a 918. tételszám alatti írás szerzőjének betűjelét (- l - n) nem tudta föloldani, hiszen tulajdonosa nem más mint a kiváló bajai újságíró Gál Zoltán (Bajai Hírlap 1987. dec. 16. 8. old.), akinek még két írását közli a 920. és a 925. tételszámok alatt. Az már a *Múzeológus pályaképek Bács-Kiskun megyéből* c. sorozat szerkesztőjének Bárh Jánosnak a figyelmellensége, hogy a sorozatban eddig megjelent első kötetet nem tüntette föl. (*Solymos Ede munkássága*. Emlékirat és bibliográfia. Szerk. Bárh János. Kecskemét, 1994.).

Mindent egybevetve olvasmánynak is érdekes adattár Pajor Enikő bibliográfiája egy gazdag életműről, amely most már több mint négy évtizedes munkásságot ölel fel, fontos, értékes adattárral gazdagította a régészet, irodalomtörténet, numizmatika, Baja és környéke története és néprajza iránt érdeklődőket.

BODRITS ISTVÁN

Franz M. Eybl: Abraham a Sancta Clara. Vom Prediger zum Schriftsteller. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1992. 553 p. (Frühe Neuzeit, Bd. 6)

Abraham a Sancta Clara (1644–1709) a 17–18. századi délnémet, osztrák katolikus traktátus és prédikáció irodalom egyik legnépszerűbb, legtöbbet kutatott, s egyben legtöbbet vitatott alakja. Irodalomtörténeti helye és jelentősége a számottevő különbségek mellett több vonatkozásban Pázmányéhoz mérhető. Párhuzamba állítható egymással a két szerző abban is, hogy kutatásuk a nemzeti irodalomtörténetekben hosszú ideig háttérbe szorította a kisebb jelentőségű, de lényegében ugyanazt a retorikai tradíciót követő kortársak vizsgálatát. Abraham befogadástörténete jelzi a halálától napjainkig tartó át- és újraértékeléseket a különféle irodalomtörténeti paradigmáknak megfelelően. Az értelmezés két meghatározó ele-

me az irodalomtörténeti kanonizációs, illetőleg szelekciós folyamat szempontjainak változása, valamint a szerző ismétlődő aktualizálása a különböző történelmi helyzetekben. Mindebből az is érthető, hogy a tekintélyes mennyiségű szakirodalom ellenére a német és osztrák irodalomtörténet máig adós Abraham egész életművének áttekinthető, a keletkezés- és a hatástörténet valóságos feltételeit és körülményeit figyelembevevő bemutatásával.

Eybl a Werner Welzig akadémikus bécsi germanisztikai műhelyében felnövekedett kutatógeneráció tagja. E monográfiát megelőzően több anyagfeltáró és elméleti jelentőségű tanulmányt közölt a barokk kori prédikáció és meditáció irodalom, az olvasástörténet és az emblematika témakörében. A közvetett kutatástörténeti feltételek közül említést érdemel a germanisztikai barokk-kutatás, ezen belül a katolikus prédikáció irodalom vizsgálatának fellendülése a hetvenes, nyolcvanas években (Werner Welzig, Dieter Breuer, Hans Pörnbacher, Günter Hess, Conrad Wiedemann, Norbert Mecklenburg és mások). Ezek a vizsgálatok többek között rámutattak az 1680 és 1720 közötti időszak átmeneti jellegére, melyben a hagyományos, humanizmusra visszautaló mozzanatok összetalálkoztak az előremutató, felvilágosult tendenciákkal. Másfelől ezzel a „későbarokk” irodalommal együtt Abraham szónoki és írói tevékenysége is határvonalon áll, s jó lehetőséget kínál a regionális irodalmi rendszerek és az egyre erősödő antiregionális irodalmi törekvések közti átmenet vizsgálatára.

A szerző irodalomértelmezésének egyik fontos összetevője az „írott folklór” koncepciója. Ennek az Aleida Assmann-tól kölcsönzött fogalommal jelzett megközelítésnek a középpontjában használat, a műfaj és a stílussajátosságok összefüggése, illetőleg a szóbeli elbeszélés és az írásbelivé válás, irodalom és folklór kapcsolata áll. Assman meghatározása szerint az írott folklór körébe tartozó alkotások fő jellegzetességei röviden a következők: 1. a művek formai nyitottsága, a zárt szerkesztés felbomlása; 2. a szövegek nagyfokú variabilitása a funkció, a morális célkitűzés, a körülmények és az elbeszélés technikájának változásai szerint; 3. az írott szöveg az új feldolgozások, átdolgozások, ismétlések stb. kimeríthetetlen forrása; 4. a szerző fokozatosan elnévtelenedik, a szerzőség hagyományos fogalma feloldódik; 5. a műfajok mögött mindig egy rekonstruálható gyakorlat, szokásrendszer

áll, amelyből a szövegek táplálkoznak, és amelyre reprodukzív módon visszahatnak.

A nyomtatott prédikáció műfaj történeti helyét Eybl az irodalmi és a folklór formák között jelöli ki. A műfaji keveredés, kombináció és kiegyenlítődé, illetőleg az „ismétlés esztétikája” jellegzetességeinek összekapcsolása az írott folklór modelljével lehetővé teszi az Abraham korai műveiben megjelenő kiadványtípusoknak, elbeszélő műfajoknak és a vallási tematikájú használati irodalom félirodalmi, irodalom alatti formáinak pontos meghatározását. Abraham pályáját Eybl ismertnek tekinti, s életrajzi vonatkozások csak elszórtan, mint a művek értelmezését segítő adatok szerepelnek. A kutatástörténeti, elméleti bevezetőt követő második fejezet középpontjában a szónok és hallgatóságának (udvari körök, városi középírányok, illiterátusok) viszonya, az ige hirdetés társadalomtörténeti feltételei állnak. A harmadik fejezet Abraham szerzői tekintélyének megalapozását, munkamódszerét és retorikai eszköztárát vizsgálja néhány korai prédikáció alapján. A negyedik fejezet témája a nyomtatásban megjelent művek ajánlási rendszere, valamint a döntően szóbeliségen tájékozódó prédikációs tevékenység átalakulása az írott szövegekben az egyik fő mű, a *Mercks Wienn* alapján. Az utolsó fejezet a stílus kérdéseit, a popularizálódás, valamint szerző és mű szétválási folyamatát tárgyalja, kitekintéssel az olvasóközönség és az olvasási szokások 1680 után megfigyelhető differenciálódására Abraham és két kortársa (Martin von Cochem, Rudolph von Schwyz) példáján. A csaknem száz oldal terjedelmű függelékben megtalálható Abraham korai műveinek teljes nyomda- és kiadástörténeti dokumentációja, amihez több mint ötven oldalas forrás- és irodalomjegyzék, valamint mutatórendszer kapcsolódik.

A kötet jelentőségét elsősorban az adja, hogy egyetlen szerző jól kiválasztott műveinek elemzésével eredményes, modell értékű kísérletet tesz a szóbeliség és az írásbeliség összetett kapcsolathálózatának tisztázására a katolikus barokk prédikáció műfaji együttesében. További érdeme, hogy több ponton túlmutat a szorosabb értelemben vett irodalomtörténeti célkitűzéseken, s társadalom- és mentalitástörténeti kérdéseket is bevon a vizsgálatba. Új eredménynek számít, hogy a prédikációk stílusrétegeit és hatásmechanizmusait párhuzamba állítja a hallgatók, illetőleg olvasók meghatá-

rozott csoportjaival, s hogy az egyéni irodalmi, retorikai teljesítmény mellett egyenlő hangsúllyal vizsgálja a szónoki beszéd, az írott művek és ezek befogadásának társadalmi, intézményi és kulturális feltételeit.

TÜSKÉS GÁBOR

Private Libraries in Renaissance England. A Collection and Catalogue of Tudor and Early Stuart Book-Lists. Volume(s) I–III. PL-RE 1–86. General Editor: Robert J. FEHRENBACH, Editor in the United Kingdom: Elisabeth S. LEEDHAM-GREEN. New York–Marlborough, 1992–1994. (Medieval and Renaissance Texts and Studies. Vol. 87., 105., 117.) XXIII, 321 p.; XXXII, 283 p., XXX, 182 p.

Sears Jayne klasszikusnak számító műve óta (*Library Catalogues of the English Renaissance*. 1956. reprint: 1983) az angol kutatók számos tanulmányban számoltak be a sorra előkerülő 16–17. századi könyvjegyzékekről. Jayne az 1500–1640 közötti időből 574 jegyzéket említ, s az egyik legutolsó tanulmány csupán a 17. század első feléből 67 olyan püspöki gyűjteményt regisztrál, amelynek katalógusa is ránk maradt. (David Pearson: *The Libraries of English Bishops, 1600–40*. In: *The Library. The Transactions of the Bibliographical Society* 14(1992) 221–257.) 1500-tól 1640-ig a most ismertető kötetek szerzői összességében körülbelül 700 fennmaradt könyvjegyzékkel számolnak (összehasonlításként: ugyanebből az időből a magyarországi területekről ma 195 jegyzéket ismerünk). Fontos különbség azonban, hogy az angolok „jegyzékként” értelmezik már az olyan dokumentumokat is, amelyek egyetlen, azonosítható tulajdonosú könyvet említenek. Ezzel szemben, könyvjegyzéknek csak az olyan feljegyzést tartjuk Magyarországon, amelyen öt tételről legalább annyi kiderül, hogy könyv volt. Az olyan könyves feljegyzést, amely csak összességében említi a nyomtatványokat vagy a kéziratokat (pl. „36 különböző könyv, kicsi és nagy”), ők sem tartják jegyzéknek. A továbbiakban az angol kutatók kiadási és az egyes könyvtételek azonosításában követett módszereit mindig összehasonlítjuk a saját módszerünkkel, azzal, amit a magyarországi könyvjegyzékek feltárása, nyilvántartása, kiadása és feldolgozása terén követünk.

Az angliai és a magyarországi kutatómunka között az az alapvető különbség, hogy ott azok, akik ezt a munkát végzik, alapvetően e munkából élnek, s nem csupán az „ellopott” időben tudnak ezzel foglalkozni. Terveik előre rögzítettek, a program fontossága elismert, s ennek megfelelően számíthatnak arra, hogy amíg ezt a projektet be nem fejezik, addig támogatásban részesülnek. Ennek, és az eddigi feltárómunka előrehaladásának megfelelően a feltárt anyag regisztrálását nem végzik külön sorozatban, hiszen azt egyszerűen az említett Sears Jayne-kötet, másrészt az egyes résztanulmányok már elvégezték. A kiadás és feldolgozás a következő lépésekben történik:

1. Kiadják az egyes jegyzékek olvasatát, és rögtön az egyes tételek azonosítását is nyomtatott formában, a terv szerint 7 kötetben (eddig a most ismertető három kötet jelent meg ebből).

2. Rögtön, tehát elképzelhetően ezen ismertetés megjelenését is megelőzve megjelenik ugyanezen kötetek CD ROM változata is, és ahogy kijön egy, vagy két újabb kötet, a revideált CD ROM-kiadás is követi.

3. Folyamatosan épül az azonosított tételek adatbázisa.

4. Megjelenik majd az appendix-kötet és egy nyomtatott kumulatív index is.

A munkát közel két évtizede kezdték (nagyjából azzal egyidőben, ahogy Magyarországon Klaniczay Tibor és Keserű Bálint is elindította az ezirányú szervezett kutatásokat), s az azonosítással most állnak úgy, hogy gyors ütemben megjelenhetnek a kötetek. (Mi Magyarországon alapvetően más módszert követünk, jöllehet az eredményt tekintve ugyanoda szeretnénk eljutni. Az intézmény-nélküliség és az egész munka anyagi háttérének teljes bizonytalansága arra kényszerít bennünket, hogy a feltárt anyagot lehetőleg minél gyorsabban a szakközönség rendelkezésére tudjuk bocsátani. A bibliográfiai nyilvántartás után (*Könyvtártörténeti Füzetek*) tehát az egyes jegyzékek olvasatát az azokban említett művek azonosítása nélkül közöljük. *Adattár* köteteink használati értéke ezzel természetesen csökken, de előnye is vannak ennek a módszernek: (a.) ami már megjelent, annak a támogatását már nem lehet elvonni; (b.) hazai és külföldi kollégáink viszonylag gyorsan kézbe vehetik az egyébként levéltárakban lévő forrásokat. Az azonosítási munkát a magyarországi ku-